

dir edildiği görülmekteyse de (Ebû Dâvûd, "Diyât", 16) İbn Hazm ile Şâfiî ve Hanbelî fakihlerinin çoğuna göre diyet-te aslolan deve dir. Dinar, dirhem, sığır, elbise vb. şeylerle yapılan diyet tesbitleri devenin kıymetini açıklamak ve belirlemekten ibarettir. Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve bazı Hanbelî fakihlerine göre ise devenin yanı sıra altın ve gümüş de diyet miktarının belirlenmesinde ölçü sayılır. Öte yandan öldürmenin kasıtlı veya hata ile yapılması diyet olarak verilecek develerin sayısını etkilemese de cins ve vasıflarını etkiler (bk. DİYET).

Fıkıh âlimlerinin çoğunluğuna göre ganimet taksiminde gaziye devesi için ayrı bir pay verilmez. Ancak Ahmed b. Hanbelî'den bu konuda farklı iki ayrı görüş nakledilmiştir. Bu görüşlerden kuvvetli olanına göre at üzerinde savaşma imkânı olduğu halde deve üzerinde savaşa iştirak eden kimseye ayrı bir pay verilmez. Diğer görüşe göre ise herhangi bir şart koşulmaksızın deve için de bir pay ayrılır. Hasan-ı Basrî'nin de bu görüşte olduğu kaydedilmektedir (İbn Kudâme, VIII, 408).

BİBLİYOGRAFYA :

*el-Muvatta*², "Ukûl", 1; Dârimî, "Zekât", 3; Buhârî, "Et'ime", 53, "Hac", 118-119, "Zekât", 32, 42, 56; Müslim, "Hayız", 90, 97; İbn Mâce, "Tahâret", 65, 67, "Zekât", 6, "Diyât", 16; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 71, 74, "Diyât", 16, "Eđâhî", 17; Tirmizî, "Tahâret", 41, 58, 60, "Zekât", 4; Nesâî, "Zekât", 5, 18, "Kasâme", 47; Sahnûn, *el-Müdevvene*, VI, 175-176; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 388-389; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, I, 31, 152-154, 245; II, 196-197; Kâsânî, *el-Bedâ'î*², II, 26-27; VI, 200; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 431-432; VII, 759; VIII, 408-409; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (Sa'd), VIII, 27-28; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kağîr* (Bulak), IV, 428; Desûkî, *Hâşiyeye 'ale's-Şerhi'l-kebîr*, IV, 118-119; Şevkânî, *Neylü'l-evâtâr*, I, 237-239; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, VI, 367-368; *Mu.F.*, I, 182-183; *Mu.F.*, I, 201-211.

SALİM ÖĞÜT

DEVEGEÇİDİ KÖPRÜSÜ

Diyarbakır'ın kuzeyinde
Devegeçidi suyu üzerinde
Artuklular tarafından
XIII. yüzyılda yapılan köprü.

Diyarbakır'ın 20 km. kadar kuzeyinde, Dicle'nin kollarından biri olan Devegeçidi suyu üzerinde Eğil'e giden yoldadır. Yöre halkı tarafından CümeK Köyü Köprüsü, eski haritalarda ise Karaköprü olarak da adlandırılmıştır. Bazı yayınlarda bu köprü ile, Diyarbakır-Ergani yolunda yine aynı su üzerinde bulunan, fa-

kat kitabesi olmadığı gibi mimari bakımdan da dikkate değer bir özellik taşımayan ve halk arasında Cimikan / Çakmak adlarıyla da anılan başka bir köprünün karıştırdığı görülmektedir. Esas Devegeçidi Köprüsü'nün menba tarafındaki ucunda olan üç kitabesinden sahil ayağı ile birinci göz arasında bulunan üç satırlık düz şeritler biçiminde Arapça ilk kitabede, yapının Artukoğulları'ndan Mahmûd b. Muhammed b. Karaarslan tarafından 615 (1218) yılında yaptırıldığı ve mimarının Ca'fer b. Mahmûd el-Halebî olduğu belirtilmektedir. İkinci kitabede, köprünün ikinci ayağındaki sel yaranın üzerinde Türk kemeri denilen sivri kemerin içinde bir çerçeveye yerleştirilmiştir. Bunda da yine Artukoğulları'nın Hısnıkeyfâ kolundan Mahmûd b. Muhammed ile kemerin iki alt ucunda mimar Ca'fer b. Mahmûd'un adları okunur. Beşinci ile altıncı gözler arasındaki üçüncü kitabede ise malların Allah yolunda sarfedenerin övüldüğü Bakara süresinin 261. âyeti yer almaktadır.

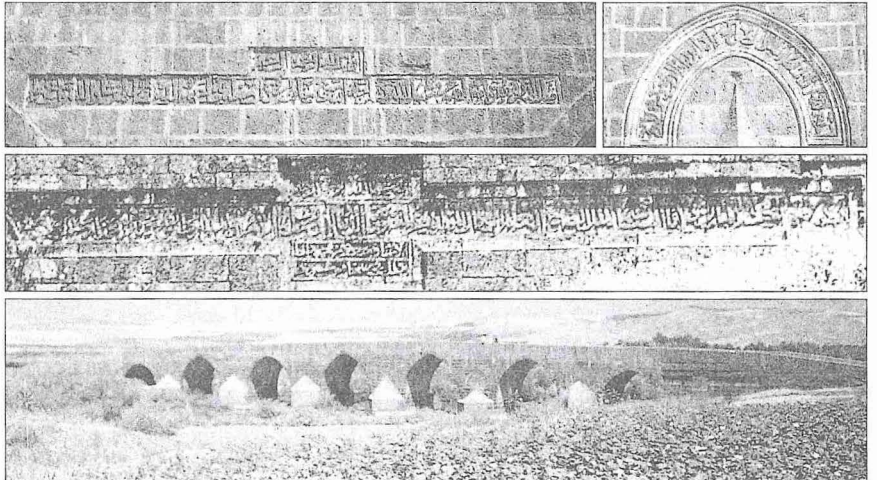
Evliya Çelebi'nin 1065 (1654-55) yılında Çermik'ten Diyarbakır'a giderken üzerinden geçtiği, "musanna" ve müzeyyen" diyerek tarif ettiği Karaköprü burası olmalıdır. Aynı bölgede IV. Murad tarafından yapımına başlanan ikinci bir Devegeçidi Köprüsü'nden Gülgün Tunç bahseder. Diyarbakır ve çevresine dair etraflı çalışmaları olan Basri Konyar da 1936 yılında yayımladığı eserinde bu ikinci köprüyü kısaca tarif etmiştir. Konyar bu köprünün 1291'de (1874) Ahmed Tevfik Paşa'nın valiliği sırasında inşası-

na başlandığını, fakat yeteri kadar sağlam yapılmadığından yıkıldığını ve 1297'de (1880) yeniden inşa edildiğini yazmaktadır.

Devegeçidi Köprüsü, siyah renkte muntazam işlenmiş bir taş kaplamaya sahiptir. Bu kaplama yer yer döküldüğünden içteki moloz dolgu meydana çıkmıştır. Çulpan'ın uzunluğunu 95, genişliğini 5 adım olarak gösterdiği köprünün dört büyük kemerden sonra (en büyük kemerin açıklığı 13,70 m.) uca doğru gittikçe küçülen daha ufak üç gözü vardır. Gözler sivri kemerli olmakla beraber köprünün tabiyesi bunların kilit taşı hizasına kadar indirilmiştir. Aslında tabiyenin daha yüksekte olması gerekirdi. Bu sebeple köprünün üst kısmının geç tarihlerdeki tamirlerde değiştirilmiş olması ihtimal dahilindedir. Çulpan, köprüyü 13 Temmuz 1970 günü bizzat incelediğini bildirdiğine göre verdiği bilgilerin gerçeği aksettirdiğini kabul etmek gerekir. Gözler arasındaki sel yaranlar büyük ölçüde harap olmuştur. Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından ilk defa 1971 yılında açıl kısımları onarılan köprünün daha sonraki yıllarda da bazı bölümleri tamir edilmiştir.

Devegeçidi Köprüsü Anadolu'da bu çeşit hayır eserlerinin en eskilerinden biridir. Üzerindeki kitâbeler, Artuklular tarihine ve bilhassa bu beyliğin emirlerinin unvanlarına ait bilgiler vermesi bakımından çok önemlidir. Aynı zamanda bu köprü, imar faaliyetlerine büyük değer verdikleri bıraktıkları vakıf eserlerle bilinen Artuklular'ın pek tanınma-

Devegeçidi Köprüsü ve kitâbeleri - Diyarbakır

miş bir yapılarını da ortaya koymaktadır. Ayrıca bu tarihî ve mimari değere sahip eserin tam ve doğru rölövesiyle restorasyonunun hatasız şekilde yapılmasının gerekli olduğu kanaatindeyiz.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IV, 24; Basri Konyar, *Dişarbekir Yıllığı*, Ankara 1936, III, 267; Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975, s. 51-52; İv. XXVIII-XXIX, rs. 28, 1-5 (köprü ve kitâbelerin fotoğrafları ile); a.mlf., "Dişarbakır Kuzeyi: Devegeçidi Suyu Köprüsü", *STY*, III (1969-70), s. 287-290; Ara Altun, *Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişmesi*, İstanbul 1978, s. 208-210; Gülgün Tunç, *Taş Köprülerimiz*, Ankara 1978, s. 66-67 (köprünün rölövesi ile); Şevket Beysanoğlu, *Anıtları ve Kitâbeleri ile Dişarbakır Tarihi*, Ankara 1987, I, 348-350; Zeki Sönmez, *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslâm Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara 1989, s. 128-132; M. Mercan, "785 Yıllık Tarihi Bir Köprü Bulundu", *Cumhuriyet*, İstanbul 12 Haziran 1970; [Adil Tekin], "Karayolları Genel Müdürlüğü Devegeçidi Üzerindeki Tarihi Artuklu Köprüsünü Onarmaya Başladı", *Kara-Amid Dergisi* (VIII), II, Ekim 1972, s. 140-144.

SEMAVİ EYİÇE

DEVELİ ULUCAMİİ

(bk. ULUCAMİ).

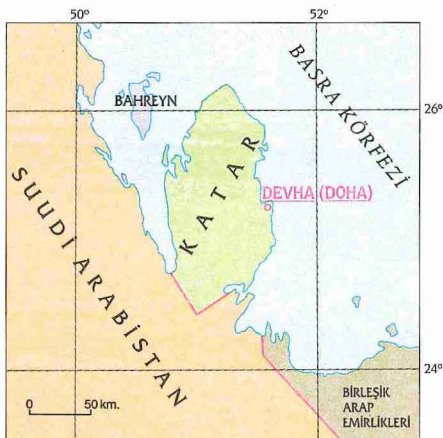
DEVHA

(الدوحة)

Katar'ın başşehri.

Katar yarımadasının doğusunda, batıya doğru uzanan 5 kilometrelik sahilin sıg bir koyunda yer alan eski balıkçı köyü Bid'a'nın bulunduğu yerde kurulmuştur. XIX. yüzyılın başlarında Bahreyn'e

Devha

Devha'dan
bir görünüş -
Katar

bağlı olan Devha'nın (Doha) bu yüzyıldan önceye ait tarihiyle ilgili bilgiler yok denince kadar azdır. XVI. yüzyılda Bağdat (1534) ve Basra'nın (1538) fethinden sonra Basra Körfezi'nin batısındaki bölgelerin Osmanlı topraklarına katılmasıyla Osmanlı Devleti'ne bağlandı. Bahreyn emiri Devha'ya karşılık Necid hâkimi Su-üdiler'e vergi ödüyordu. Katar'daki Müsellem kabilesi Bahreyn emirine vergi ödemeyi durdurunca Bahreynliler Katar'a iki saldırı düzenlediler ve Devha'nın içinde bulunduğu bölgeyi yağmaladılar. 1867'de de Bahreyn ve Ebüzabî emirlerinin Devha üzerine başlattıkları saldırıda bölge halkını zor durumda bıraktılar. Bu sırada Katar Şeyhi Muhammed b. Sâni'nin bölgede idareyi ele geçirmesinden sonra Bahreyn ile ilişkiler kesildi.

Osmanlı Devleti'nin Bağdat valisi olan Midhat Paşa'nın 1871'de Necid ve Lahsâ bölgesindeki reformları sırasında Katar yeniden Osmanlı yönetimi altına alındı ve Basra vilâyetine bağlı Necid sancağının bir kazası olarak teşkilâtlandırıldı; Devha da kaza merkezi oldu. 1872'de Osmanlılar Devha'ya 100 asker ile çeşitli ateşli silâhlardan oluşan bir kuvvet gönderdiler ve burada bir karargâh kurdular. 1893'te Osmanlı yöneticileriyle anlaşmazlığa düşen Katar kaymakamı Câsim Âl-i Sâni'nin isyanı üzerine Devha'daki askerî birlik zor durumda kaldıysa da Osmanlı gemilerinin şehri topa tutması üzerine isyan bastırıldı; bölgede yeniden hâkimiyet sağlanmasıyla Devha'nın önemi daha da arttı. XIX. yüzyılın sonlarında Devha'da biri burada büyük bir cami yaptıran Şeyh Câsim'e, diğeri oğlu Abdullah'a ait iki kale bulunuyordu. Şehrin etrafı surlarla çevriliydi ve özellikle son derece muhafazalı olan limanı stratejik öneme sahipti. 1900'lerde şehrin, 3 kilometrelik bir sahil şeri-

dine yayılmış yaklaşık 12.000 nüfuslu bir inci avcılar limanı olduğu bilinmektedir.

1916'da Katar Şeyhi Abdullah Âl-i Sâni ile İngiltere arasında imzalanan himaye anlaşmasının arkasında İngilizler Devha'da resmî bir temsilci bulundurmaya başladılar. Devha, 1971'de Katar'ın bağımsızlığını ilân etmesinden sonra yeni devletin başşehri oldu. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Katar'da petrol yataklarının keşfiyle gelişen ülke ekonomisi sayesinde başşehrin modernleşmesi gerçekleştirildi. Bu maksatla yeni yerleşim alanları, çeşitli ticaret merkezleri ve deniz suyunu arıtma tesisleri kuruldu. 1970'ten sonra nüfusta görülen artış sonucunda (1986'da 217.294) şehir banliyölere doğru gelişti ve kuzeybatıda Medînetü Halîfe, kuzey sahil kesiminde de Medînetü Şimâl ve Hor gibi modern yerleşim merkezleri oluştu.

Başşehir olması dolayısıyla diplomatik misyonların da bulunduğu ülkenin ticaret merkezi Devha bankaların, devlet kuruluşlarının, büyük şirket merkezlerinin, basın ve yayın kuruluşları ile yurt içi, yurt dışı ulaşımın toplandığı bir şehirdir. Petrolden sonra Katar'ın en büyük zenginlik kaynağı olan doğal gaz da çıktığı Duhan bölgesinden borularla buraya getirilir.

Devha'da
Ömer
b. Hattâb
Camiî -
Katar

